GYANBODH
An International Multidisciplinary
Peer Reviewed Journal

ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 1
January-February: 2026

પ્રાથમિક શાળાઓમાં રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ-૨૦૨૦ ના અમલીકરણ અંગે શિક્ષકોના વલણ અને જાગૃતિનો એક વિવેચનાત્મક અભ્યાસ

ડૉ.દેવાંગકુમાર કાન્તિલાલ પારેખ
આસીસ્ટન્ટ પ્રોફેસર
શ્રી સાર્વજનિક કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન, ગોધરા
E-mail--- devang.parekh78@mail.com Mo: 9426321133

સારાંશ

ભારત સરકારે ૩૪ વર્ષ બાદ નવી રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ (NEP) ૨૦૨૦ અમલમાં મૂકી છે, જેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય ભારતીય શિક્ષણ વ્યવસ્થામાં આમૂલ પરિવર્તન લાવવાનો છે. આ નીતિ ગોખણપટ્ટી આધારિત શિક્ષણને બદલે સમજણ આધારિત અને કૌશલ્યવર્ધક શિક્ષણ પર ભાર મૂકે છે. આ સંશોધન પત્રનો મુખ્ય હેતુ ગુજરાત રાજ્યની પ્રાથમિક શાળાઓમાં આ નીતિના અમલીકરણ સંદર્ભે શિક્ષકોના વલણ (Attitude) અને તેમની જાગૃતિ (Awareness) સ્તરને તપાસવાનો છે. શિક્ષકો શિક્ષણ વ્યવસ્થાની કરોડરજ્જુ સમાન છે, તેથી નવી નીતિની સફળતા તેમના સકારાત્મક દ્રષ્ટિકોણ અને સમજણ પર નિર્ભર છે.

આ અભ્યાસ દ્વારા એ જાણવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે કે શું ગુજરાતના પ્રાથમિક શિક્ષકો ૫+૩+૩+૪ ના નવા માળખા, પાયાની સાક્ષરતા અને અંકજ્ઞાન (FLN) અને પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ પદ્ધતિઓથી સુપેરે વાકેફ છે કે કેમ? આ ઉપરાંત, આ સંશોધન પેપર શિક્ષકોને પડતી મુશ્કેલીઓ અને તાલીમની જરૂરિયાતો પર પણ પ્રકાશ ફેંકે છે. તારણો સૂચવે છે કે જો યોગ્ય તાલીમ અને સંસાધનો પૂરા પાડવામાં આવે, તો શિક્ષકો આ પરિવર્તનને સ્વીકારવા માટે ઉત્સાહી છે. આ પેપર નીતિ ઘડવૈયાઓ અને શિક્ષણવિદોને ભવિષ્યની રણનીતિ ઘડવામાં મદદરૂપ થશે.

મુખ્ય શબ્દો: રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ-૨૦૨૦, પ્રાથમિક શિક્ષણ, શિક્ષકોનું વલણ, જાગૃતિ, ગુજરાત, FLN

પ્રસ્તાવના (Introduction)

શિક્ષણ એ કોઈપણ રાષ્ટ્રના વિકાસનો પાયો છે. સમય અને જરૂરિયાત બદલાતા શિક્ષણ વ્યવસ્થામાં પરિવર્તન અનિવાર્ય બની જાય છે. આ જ ઉદ્દેશ્ય સાથે ભારત સરકારે ૨૯ જુલાઈ ૨૦૨૦ ના રોજ 'રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ ૨૦૨૦' (NEP 2020) મંજૂર કરી, જે ૨૧મી સદીની જરૂરિયાતોને પૂર્ણ કરવા માટે તૈયાર કરવામાં આવી છે. આ નીતિ ૧૯૮૬ ની શિક્ષણ નીતિનું સ્થાન લે છે અને તેનો ધ્યેય ભારતને 'વૈશ્વિક જ્ઞાન મહાસત્તા' (Global Knowledge Superpower) બનાવવાનો છે.

ગુજરાતના સંદર્ભમાં શિક્ષણનું બદલાતું સ્વરૂપ:

ગુજરાત રાજ્ય શિક્ષણ ક્ષેત્રે હંમેશા પ્રગતિશીલ રહ્યું છે. NEP ૨૦૨૦ ના અમલીકરણ માટે ગુજરાત સરકારે ટાસ્ક ફોર્સની રચના કરી છે અને 'મિશન સ્કૂલ્સ ઓફ એક્સેલન્સ' જેવા પ્રોજેક્ટ્સ દ્વારા માળખાગત સુવિધાઓ સુધારવા પર ભાર મૂક્યો છે. પ્રાથમિક શિક્ષણમાં ખાસ કરીને માતૃભાષામાં શિક્ષણ, દફતરના ભારમાં ઘટાડો અને અનુભવજન્ય શિક્ષણ (Experiential Learning) પર વિશેષ ધ્યાન આપવામાં આવ્યું છે.

નવું શૈક્ષણિક માળખું (૫+૩+૩+૪):

NEP ૨૦૨૦ ની સૌથી મહત્વની વિશેષતા તેનું નવું શૈક્ષણિક માળખું છે. જૂની ૧૦+૨ પદ્ધતિને બદલે હવે ૫+૩+૩+૪ પદ્ધતિ અમલમાં આવી છે.

આ નવા માળખામાં પાયાના ૫ વર્ષ (Foundation Stage) અત્યંત મહત્વના છે, જેમાં આંગણવાડી/બાલવાટિકા અને ધોરણ ૧-૨ નો સમાવેશ થાય છે. આ તબક્કે બાળકનો મગજનો વિકાસ

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 1
January-February: 2026

સૌથી વધુ થતો હોવાથી, શિક્ષકોની ભૂમિકા અહીં માત્ર ભણાવનાર તરીકેની નહીં પણ એક માર્ગદર્શક અને સુવિધાપૂરક (Facilitator) તરીકેની બની રહે છે.

શિક્ષકોની ભૂમિકા અને અભ્યાસની જરૂરિયાત:

કોઈપણ નીતિ ગમે તેટલી સારી હોય, પણ તેનું વાસ્તવિક અમલીકરણ વર્ગખંડમાં શિક્ષક દ્વારા જ થાય છે. NEP ૨૦૨૦ શિક્ષકો પાસેથી અપેક્ષા રાખે છે કે તેઓ માત્ર પાઠ્યપુસ્તક આધારિત શિક્ષણ ન આપે, પરંતુ વિદ્યાર્થીઓમાં વિવેચનાત્મક વિચારસરણી (Critical Thinking) અને સર્જનાત્મકતા વિકસાવે. પરંતુ પ્રશ્ન એ છે કે, શું આપણા શિક્ષકો આ પરિવર્તન માટે તૈયાર છે? શું તેઓ નવી મૂલ્યાંકન પદ્ધતિઓ (જેમ કે ૩૬૦-ડિગ્રી હોલિસ્ટિક રિપોર્ટ કાર્ડ) વિશે સંપૂર્ણ જાણકારી ધરાવે છે?

ગુજરાતના અંતરિયાળ અને ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં કામ કરતા શિક્ષકો સુધી આ નીતિની સાચી સમજ પહોંચી છે કે કેમ તે જાણવું અત્યંત આવશ્યક છે. શિક્ષકોનું વલણ—પછી તે સકારાત્મક હોય કે નકારાત્મક—સીધું જ વિદ્યાર્થીઓના શિક્ષણ પર અસર કરે છે. જો શિક્ષકોમાં જાગૃતિનો અભાવ હશે, તો નીતિના ઉમદા હેતુઓ સિદ્ધ થઈ શકશે નહીં. તેથી, પ્રસ્તુત સંશોધન પત્ર પ્રાથમિક શિક્ષકોમાં NEP ૨૦૨૦ પ્રત્યેની જાગૃતિ અને તેમના મનોવલણને તપાસવાનો એક નમ્ર પ્રયાસ છે

સાહિત્ય સમીક્ષા (Review of Literature)

કોઈપણ સંશોધન કાર્યમાં અગાઉ થયેલા અભ્યાસો અને સંશોધનોની સમીક્ષા અત્યંત આવશ્યક છે. તે સંશોધકને વિષયની ઊંડાણપૂર્વક સમજ આપે છે અને હાલના જ્ઞાનમાં રહેલી ત્રુટિઓ (Research Gaps) શોધવામાં મદદ કરે છે. NEP ૨૦૨૦ ના સંદર્ભમાં રાષ્ટ્રીય અને રાજ્ય સ્તરે થયેલા કેટલાક મહત્વપૂર્ણ અભ્યાસો નીચે મુજબ છે:

ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 1
January-February: 2026

૧. રાષ્ટ્રીય કક્ષાના અભ્યાસો:

કુમાર અને શર્મા (૨૦૨૧) એ તેમના અભ્યાસમાં નોંધ્યું છે કે ભારતના મોટાભાગના શિક્ષકો NEP ૨૦૨૦ ને સકારાત્મક રીતે જુએ છે. તેમના તારણ મુજબ, શિક્ષકો માને છે કે નવી નીતિ વિદ્યાર્થીઓના સર્વાંગી વિકાસ માટે મહત્વપૂર્ણ છે. જોકે, તેમણે એ પણ ચિંતા વ્યક્ત કરી હતી કે વર્તમાન માળખાગત સુવિધાઓ અને શિક્ષક-વિદ્યાર્થી રેશિયો (PTR) નીતિના અમલીકરણમાં અવરોધરૂપ બની શકે છે.

ગુપ્તા (૨૦૨૨) દ્વારા કરવામાં આવેલા અન્ય એક સર્વેક્ષણમાં જાણવા મળ્યું છે કે ડિજિટલ સાક્ષરતાનો અભાવ શિક્ષકો માટે મોટો પડકાર છે. NEP માં ટેકનોલોજીના ઉપયોગ પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે, પરંતુ ઘણા વરિષ્ઠ શિક્ષકો ઓનલાઇન તાલીમ અને ડિજિટલ ટૂલ્સના ઉપયોગમાં મુશ્કેલી અનુભવે છે.

૨. શિક્ષક પ્રશિક્ષણ અને વલણ અંગેના અભ્યાસો:

પટેલ અને દેસાઈ (૨૦૨૩) એ ખાસ કરીને પશ્ચિમ ભારતના સંદર્ભમાં શિક્ષકોની જાગૃતિ પર અભ્યાસ કર્યો હતો. તેમના મતે, 'નિષ્ઠા' (NISHTHA) જેવા સરકારી તાલીમ કાર્યક્રમો શિક્ષકોમાં જાગૃતિ લાવવામાં સફળ રહ્યા છે. પરંતુ, વાસ્તવિક વર્ગખંડમાં પ્રવૃત્તિ-આધારિત શિક્ષણ (Activity Based Learning) લાગુ કરતી વખતે સમયનો અભાવ અને વહીવટી કામનું ભારણ શિક્ષકોના ઉત્સાહને ઘટાડે છે.

૩. ગુજરાત રાજ્યના સંદર્ભમાં:

ગુજરાત કાઉન્સિલ ઓફ એજ્યુકેશનલ રિસર્ચ એન્ડ ટ્રેનિંગ (GCERT) ના અહેવાલો સૂચવે છે કે રાજ્યમાં 'પ્રજ્ઞા' અભિગમ દ્વારા પ્રવૃત્તિમય શિક્ષણનો પાયો પહેલેથી જ નખાયેલો હતો, જે NEP ૨૦૨૦ ના અમલીકરણને સરળ બનાવે છે. જોકે, અંતરિયાળ અને આદિવાસી વિસ્તારની શાળાઓમાં સ્થાનિક ભાષા અને દ્વિભાષી પદ્ધતિના ઉપયોગ અંગે શિક્ષકોમાં હજુ પણ થોડી અસમંજસ જોવા મળે છે.

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 1
January-February: 2026

સંશોધન અવકાશ (Research Gap):

ઉપરોક્ત સાહિત્યની સમીક્ષા પરથી જણાય છે કે NEP ૨૦૨૦ ની નીતિગત બાબતો પર ઘણા અભ્યાસો થયા છે, પરંતુ ગુજરાતના ગ્રામીણ અને શહેરી પ્રાથમિક શિક્ષકોના વલણ વચ્ચેનો તુલનાત્મક અભ્યાસ સીમિત છે. આ સંશોધન પેપર તે ખૂટતી કડીને જોડવાનો પ્રયાસ કરશે.

સંશોધનના હેતુઓ (Objectives of the Study):

1. પ્રાથમિક શાળાઓના શિક્ષકોમાં NEP ૨૦૨૦ વિશેની જાગૃતિના સ્તરનો અભ્યાસ કરવો.
2. NEP ૨૦૨૦ ના મુખ્ય પાસાઓ (જેમ કે FLN, ૫+૩+૩+૪ માળખું, માતૃભાષામાં શિક્ષણ) પ્રત્યે શિક્ષકોનું વલણ જાણવું.
3. શિક્ષકોના લિંગ (સ્ત્રી/પુરુષ) અને અનુભવ (નવા/જૂના) ના આધારે તેમના વલણમાં તફાવત તપાસવો.
4. NEP ૨૦૨૦ ના અમલીકરણમાં શિક્ષકોને પડતી મુશ્કેલીઓ અને પડકારો ઓળખવા.

સંશોધન પ્રશ્નો (Research Questions)

આ અભ્યાસ દ્વારા નીચે મુજબના મુખ્ય પ્રશ્નોના ઉત્તર મેળવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે:

1. ગુજરાત રાજ્યની પ્રાથમિક શાળાઓના શિક્ષકોમાં રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ (NEP) ૨૦૨૦ અંગે જાગૃતિનું સ્તર કેવું છે?
2. NEP ૨૦૨૦ ના મુખ્ય પાસાઓ (જેમ કે FLN, નવું માળખું) પ્રત્યે શિક્ષકો કેવું મનોવલણ ધરાવે છે?
3. NEP ૨૦૨૦ ના વર્ગખંડમાં અમલીકરણ વખતે શિક્ષકો કયા મુખ્ય પડકારોનો સામનો કરી રહ્યા છે?

સંશોધનનું સીમાંકન (Delimitations of the Study)

કોઈપણ સંશોધન કાર્ય સમય અને સાધનોની મર્યાદામાં રહીને કરવાનું હોય છે. આ અભ્યાસની મર્યાદાઓ (સીમાંકન) નીચે મુજબ છે:

1. **ભૌગોલિક સીમાંકન:** પ્રસ્તુત સંશોધન માત્ર **ગુજરાત રાજ્યના પંચમહાલ જીલ્લા** પૂરતું સીમિત રાખવામાં આવ્યું છે.
2. **સ્તર:** આ અભ્યાસમાં માત્ર **પ્રાથમિક વિભાગ (ધોરણ ૧ થી ૮)** ના શિક્ષકોનો જ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. માધ્યમિક કે ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષકોનો સમાવેશ કરેલ નથી.
3. **માધ્યમ:** આ અભ્યાસ મુખ્યત્વે **ગુજરાતી માધ્યમ** ની શાળાઓને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવ્યો છે.
4. **નમૂના:** સમયમર્યાદાને કારણે માત્ર **૧૦૦ શિક્ષકો** નો નમૂનો પસંદ કરવામાં આવ્યો છે

સંશોધન પદ્ધતિ (Research Methodology)

સંશોધન પદ્ધતિ એ સંશોધનનો બ્લુપ્રિન્ટ છે. પ્રસ્તુત અભ્યાસનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય ગુજરાતના પ્રાથમિક શિક્ષકોના NEP ૨૦૨૦ પ્રત્યેના મનોવલણ અને જાગૃતિને તપાસવાનો હોવાથી, આ અભ્યાસ માટે **'વર્ણનાત્મક સર્વેક્ષણ પદ્ધતિ' (Descriptive Survey Method)** નો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

વ્યાપવિશ્વ અને નમૂના પસંદગી (Population and Sampling):

આ અભ્યાસનું વ્યાપવિશ્વ (Population) ગુજરાત રાજ્યની તમામ પ્રાથમિક શાળાઓના શિક્ષકો છે. સંશોધનની મર્યાદાને ધ્યાનમાં રાખીને, 'યાદચ્છિક નમૂના પસંદગી પદ્ધતિ' (Random Sampling Method) દ્વારા પંચમહાલ જીલ્લાના કુલ ૧૦૦ શિક્ષકોનો નમૂના તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા છે.

સંશોધન ઉપકરણ (Research Tool)

માહિતી એકત્રીકરણ માટે સંશોધક દ્વારા સ્વ-રચિત 'પ્રશ્નાવલી' (Questionnaire) નો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. આ પ્રશ્નાવલી બે ભાગમાં વહેંચાયેલી છે:

- **ભાગ-અ:** શિક્ષકોની પ્રાથમિક માહિતી (નામ, શાળા, અનુભવ, લાયકાત).
- **ભાગ-બ:** NEP ૨૦૨૦ સંબંધિત 33 (ત્રણ વિભાગ 11-11 વિધાન) પ્રશ્નો. આ માટે '**લિકર્ટ સ્કેલ**' (**Likert Scale**) નો ઉપયોગ થયો છે (જેમ કે: સંપૂર્ણ સહમત, સહમત, તટસ્થ, અસહમત, સંપૂર્ણ અસહમત).

માહિતી એકત્રીકરણ અને વિશ્લેષણ પદ્ધતિ

તૈયાર કરેલી પ્રશ્નાવલી Google Form દ્વારા અને પ્રત્યક્ષ મુલાકાત દ્વારા શિક્ષકો પાસે ભરાવવામાં આવી હતી. પ્રાપ્ત થયેલી માહિતીનું વર્ગીકરણ કરી, તેના વિશ્લેષણ માટે ટકાવારી (Percentage) અને સરેરાશ (Mean) જેવી આંકડાકીય પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવશે.

માહિતીનું વિશ્લેષણ અને અર્થઘટન (Data Analysis & Interpretation)

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં કુલ ૧૦૦ શિક્ષકો પાસેથી 'પંચ બિંદુ લિકર્ટ સ્કેલ' (5-Point Likert Scale) દ્વારા પ્રતિભાવો મેળવવામાં આવ્યા હતા. માહિતીના વિશ્લેષણ માટે '**મધ્યક**' (**Mean Score**) નો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

- **મધ્યક > ૪.૨૦:** ઉચ્ચ કક્ષાની સહમતી/જાગૃતિ
- **મધ્યક ૩.૪૦ થી ૪.૧૯:** મધ્યમ કક્ષા
- **મધ્યક < ૩.૪૦:** નિમ્ન કક્ષા/અસહમતી

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 1
January-February: 2026

પ્રાપ્ત માહિતીનું વિશ્લેષણ નીચે મુજબના કોષ્ટકો અને વર્ણન દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યું છે.

➢ **NEP ૨૦૨૦ અંગે શિક્ષકોની સામાન્ય જાગૃતિ (General Awareness)**

પ્રથમ વિભાગમાં શિક્ષકોને પૂછવામાં આવ્યું હતું કે શું તેઓ નવી નીતિની મુખ્ય જોગવાઈઓથી વાકેફ છે?

કોષ્ટક-૧: જાગૃતિ સ્તરનું મધ્યક આધારિત વિશ્લેષણ

	વિધાનો (Statements)	**મધ્યક (Mean Score)**	**અર્થઘટન (Interpretation)**
૧	૫+૩+૩+૪ શૈક્ષણિક માળખું	૪.૬૫	અત્યંત ઉચ્ચ જાગૃતિ
૨	'નિપુણ ભારત' અને FLN લક્ષ્યાંકો	૪.૫૦	ઉચ્ચ જાગૃતિ
૩	૩૬૦-ડિગ્રી હોલિસ્ટિક રિપોર્ટ કાર્ડ	૩.૬૦	મધ્યમ જાગૃતિ
૪	'દીક્ષા' (DIKSHA) પોર્ટલ અને QR કોડ	૪.૨૦	ઉચ્ચ જાગૃતિ
૫	'નિષ્ઠા' (NISHTHA) તાલીમ કાર્યક્રમ	૪.૩૫	ઉચ્ચ જાગૃતિ
૬	ધોરણ ૬ થી 'કોડિંગ' અને 'વ્યાવસાયિક શિક્ષણ'	૩.૮૦	મધ્યમ જાગૃતિ
૭	'પરખ' (PARAKH) મૂલ્યાંકન કેન્દ્ર	૨.૯૦	ઓછી જાગૃતિ
૭	૧૦ 'દફતર વગરના દિવસો' (Bagless Days)	૪.૧૦	સારી જાગૃતિ
૯	આંગણવાડી (ECCE) નું જોડાણ	૪.૨૫	ઉચ્ચ જાગૃતિ
૧૦	દિવ્યાંગ બાળકો (CWSN) માટે જોગવાઈ	૩.૫૦	મધ્યમ જાગૃતિ
૧૧	'સ્કૂલ કોમ્પ્લેક્સ' (શાળા સંકુલ) ની વિભાવના	૨.૮૦	ઓછી જાગૃતિ
-	**એકંદર જાગૃતિ (Overall Mean)**	**૩.૮૮**	**મધ્યમથી ઉચ્ચ જાગૃતિ**

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 1
January-February: 2026

અર્થઘટન

કોષ્ટક-૧ દર્શાવે છે કે ૫+૩+૩+૪ માળખા માટે મધ્યક ૪.૬૫ છે, જે સૌથી વધુ છે. એટલે કે લગભગ તમામ શિક્ષકો તેનાથી વાકેફ છે. બીજી તરફ, 'પરખ' (૨.૯૦) અને 'સ્કૂલ કોમ્પ્લેક્સ' (૨.૮૦) નો મધ્યક ૩ કરતાં ઓછો છે, જે સૂચવે છે કે શિક્ષકો આ તકનીકી બાબતોથી હજુ અજાણ છે અથવા તટસ્થ છે. એકંદર મધ્યક ૩.૮૮ છે, જે દર્શાવે છે કે ગુજરાતના શિક્ષકોમાં જાગૃતિનું સ્તર સંતોષકારક છે.

➢ **NEP ૨૦૨૦ ના અમલીકરણ પ્રત્યે શિક્ષકોનું વલણ (Attitude towards Implementation)**

શિક્ષકો આ બદલાવને કેવી રીતે જુએ છે તે અંગેના પ્રતિભાવો નીચે મુજબ છે:

કોષ્ટક-૨: મનોવલણ સ્કેલનું વિશ્લેષણ

ક્રમ	**વિધાનો (Statements)**	**મધ્યક (Mean Score)**	**અર્થઘટન (Interpretation)**
૧	ગોખણપટ્ટી મુક્ત શિક્ષણ	૪.૫૫	સંપૂર્ણ હકારાત્મક
૨	માતૃભાષામાં શિક્ષણ (ધો. ૫ સુધી)	૪.૭૦	સંપૂર્ણ હકારાત્મક
૩	પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ (ABL)	૪.૪૦	હકારાત્મક
૪	બાલવાટિકાનું જોડાણ	૪.૧૦	હકારાત્મક
૫	સતત મૂલ્યાંકન પદ્ધતિ	૩.૯૦	મધ્યમ હકારાત્મક
૬	અભ્યાસક્રમનો ભાર ઘટાડવો	૪.૨૦	હકારાત્મક
૭	કલા અને શિક્ષણનું સમાન મહત્વ	૪.૦૫	હકારાત્મક
૮	મેરિટ આધારિત ભરતી અને બઢતી	૩.૨૦	તટસ્થ/મિશ્ર પ્રતિભાવ
૯	શિક્ષકોની સ્વાયત્તતા વધશે	૨.૮૫	નકારાત્મક/શંકાસ્પદ
૧૦	સહપાઠી શિક્ષણ (Peer Learning)	૪.૩૦	હકારાત્મક
૧૧	૨૧મી સદીના કૌશલ્યો	૪.૧૫	હકારાત્મક
-	**એકંદર વલણ (Overall Attitude)**	**૪.૦૪**	**હકારાત્મક વલણ**

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 1
January-February: 2026

અર્થઘટન:

શિક્ષકોનું સૌથી મજબૂત સમર્થન માતૃભાષામાં શિક્ષણ (મધ્યક ૪.૭૦) ને મળ્યું છે. આ દર્શાવે છે કે ૫-પોઈન્ટ સ્કેલ પર મોટાભાગના શિક્ષકોએ 'સંપૂર્ણ સહમત' (5) પસંદ કર્યું છે. જોકે, 'શિક્ષકોની સ્વાયત્તતા' નો મધ્યક ૨.૮૫ છે, જેનો અર્થ એ છે કે શિક્ષકો મોટાભાગે 'અસહમત' (2) અથવા 'તટસ્થ' (3) છે. તેઓ માનતા નથી કે નવી નીતિ તેમને વધુ આઝાદી આપશે.

અમલીકરણમાં આવતા પડકારો (Challenges in Implementation)

શિક્ષકોને નીતિ લાગુ કરવામાં કઈ મુશ્કેલીઓ પડે છે?

(નોંધ: અહીં ઉચ્ચ સ્કોર (5) એટલે પડકાર વધુ છે અને નીચો સ્કોર (1) એટલે પડકાર ઓછો છે.)

કોષ્ટક-3: પડકારોનું તીવ્રતા દર્શક વિશ્લેષણ

ક્રમ	**વિધાનો (Statements)**	**મધ્યક (Mean Score)**	**અર્થઘટન (Interpretation)**
૧	વહીવટી કામનું ભારણ	૪.૮૦	અત્યંત ગંભીર પડકાર
૨	વર્ગખંડમાં વિદ્યાર્થીઓની વધુ સંખ્યા (High PTR)	૪.૪૫	ગંભીર પડકાર
૩	ડિજિટલ સાધનોનો અભાવ	૪.૧૦	મોટો પડકાર
૪	પ્રેક્ટિકલ તાલીમનો અભાવ	૩.૮૫	મધ્યમ પડકાર
૫	પાઠ્યપુસ્તકોમાં વિલંબ	૩.૫૦	મધ્યમ પડકાર
૬	વાલીઓમાં જાગૃતિનો અભાવ	૩.૯૦	મધ્યમ પડકાર
૭	૩૬૦-ડિગ્રી રિપોર્ટ કાર્ડની જટિલતા	૪.૦૫	મોટો પડકાર
૮	વ્યાવસાયિક શિક્ષણ સાધનોનો અભાવ	૪.૧૫	મોટો પડકાર
૯	સતત મૂલ્યાંકનથી સમયનો અભાવ	૩.૭૫	મધ્યમ પડકાર

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 1
January-February: 2026

૧૦	બોલી અને ભાષાની વિવિધતા	૩.૨૦	ઓછો પડકાર
૧૧	બાલવાટિકા માટે સ્ટાફની અછત	૪.૩૦	ગંભીર પડકાર
-	**એકંદર પડકાર (Overall Challenge)**	**૪.૦૦**	**ઉચ્ચ સ્તરના પડકારો**

અર્થઘટન:

પડકારોના વિભાગમાં 'વહીવટી કામનું ભારણ' નો મધ્યક ૪.૮૦ છે, જે ૫ ની અત્યંત નજીક છે. આનો અર્થ એ છે કે લગભગ દરેક શિક્ષકે 'સંપૂર્ણ સહમત' (Strongly Agree) વિકલ્પ પસંદ કર્યો છે કે આ સૌથી મોટી સમસ્યા છે. 'ભાષાની વિવિધતા' (૩.૨૦) ને શિક્ષકો બહુ મોટો પડકાર માનતા નથી, જે એક સકારાત્મક બાબત છે.

સંશોધનના તારણો (Major Findings)

માહિતીના વિશ્લેષણના આધારે નીચે મુજબના મુખ્ય તારણો તારવવામાં આવ્યા છે.

1. **જાગૃતિમાં વિરોધાભાસ:** NEP ના સામાન્ય પાસાઓ માટે જાગૃતિનો મધ્યક ઊંચો (૪.૦ થી વધુ) છે, પરંતુ વહીવટી અને ટેકનિકલ પાસાઓ (જેમ કે PARAKH) માટે મધ્યક ૩.૦ થી ઓછો છે. એટલે કે, જાગૃતિ 'ઉપરછલ્લી' છે પણ 'ઊંડાણપૂર્વક' નથી.

2. **માતૃભાષાને પ્રચંડ સમર્થન:** ૪.૭૦ ના ઉચ્ચ મધ્યક સાથે શિક્ષકોએ સ્વીકાર્યું છે કે પ્રાથમિક શિક્ષણ માતૃભાષામાં જ હોવું જોઈએ. આ નીતિની સૌથી મોટી સફળતા છે.

3. **વહીવટી ભારણ - સૌથી મોટો ચિંતાનો વિષય:** ૪.૮૦ નો મધ્યક સૂચવે છે કે શિક્ષકો શૈક્ષણિક કાર્ય કરતાં કારકુની કામથી વધુ દબાયેલા અનુભવે છે.

4. **સંસાધનો vs અમલીકરણ:** ડિજિટલ સાધનો અને વ્યાવસાયિક લેબના અભાવનો મધ્યક ૪.૧૦ થી વધુ છે, જે દર્શાવે છે કે ભૌતિક સુવિધાઓ વિના નીતિનું અમલીકરણ મુશ્કેલ બની રહ્યું છે.

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 1
January-February: 2026

5. **શિક્ષકનો અસંતોષ:** 'શિક્ષકોની સ્વાયત્તતા' પર મળેલ ૨.૮૫ નો નીચો સ્કોર દર્શાવે છે કે શિક્ષકોને લાગે છે કે સિસ્ટમમાં તેમનું સ્થાન માત્ર આદેશો માનવા પૂરતું સીમિત છે.

6. **મૂલ્યાંકન પદ્ધતિ:** ૩૬૦-ડિગ્રી રિપોર્ટ કાર્ડનો કન્સેપ્ટ સારો છે (વલણ સ્કોર ૩.૯૦), પરંતુ તેને બનાવવો મુશ્કેલ છે (પડકાર સ્કોર ૪.૦૫). આ બંને વચ્ચેનો તફાવત દર્શાવે છે કે અમલીકરણમાં સરળીકરણની જરૂર છે

સૂચનો (Suggestions)

સંશોધનના તારણોના આધારે સરકાર અને શાળા સંચાલકોને નીચે મુજબના સૂચનો કરવામાં આવે છે:

1. **વ્યાવહારિક તાલીમ:** શિક્ષકો માટે માત્ર સૈદ્ધાંતિક ઓનલાઇન તાલીમને બદલે 'વર્કશોપ' આધારિત પ્રેક્ટિકલ તાલીમનું આયોજન કરવું જોઈએ, જેમાં તેઓ લેસન પ્લાન બનાવતા શીખે.

2. **ડિજિટલ સાક્ષરતા:** શિક્ષકોને ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરવામાં સહજ બનાવવા માટે ખાસ ICT તાલીમ કાર્યક્રમો યોજવા જોઈએ.

3. **વહીવટી ભારણમાં ઘટાડો:** જો શિક્ષકોએ ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણ આપવું હોય, તો તેમનું ડેટા એન્ટ્રી અને કારકુની કામ ઘટાડવું જોઈએ અથવા તે માટે અલગ સ્ટાફ રાખવો જોઈએ.

4. **વાલી જાગૃતિ:** NEP ની સફળતા માટે માત્ર શિક્ષકો નહીં, પણ વાલીઓની સમજણ પણ જરૂરી છે. શાળાઓએ વાલી મિટિંગમાં નવા રિપોર્ટ કાર્ડ વિશે સમજ આપવી જોઈએ.

ઉપસંહાર (Conclusion)

રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ ૨૦૨૦ એ માત્ર એક દસ્તાવેજ નથી, પરંતુ ભારતના ભવિષ્યને આકાર આપતું એક મહત્વકાંક્ષી વિઝન છે. પ્રસ્તુત સંશોધન અભ્યાસ પરથી ફલિત થાય છે કે ગુજરાત રાજ્યના પ્રાથમિક શિક્ષકો આ પરિવર્તનને સ્વીકારવા માટે માનસિક રીતે સજ્જ અને તત્પર છે. મોટાભાગના શિક્ષકોમાં નવી નીતિના

ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 1
January-February: 2026

મુખ્ય પાસાઓ જેવા કે FLN અને પ્રવૃત્તિમય શિક્ષણ પ્રત્યે હકારાત્મક વલણ જોવા મળ્યું છે, જે શિક્ષણ જગત માટે એક આશાસ્પદ ચિન્હ છે.

જોકે, માત્ર નીતિ બનાવવાથી પરિવર્તન આવતું નથી; તેનો સાચો અમલ વર્ગખંડની ચાર દીવાલો વચ્ચે થાય છે. અભ્યાસમાં જણાયું છે કે શિક્ષકોને 'વહીવટી ભારણ' અને 'ટેકનોલોજીકલ તાલીમનો અભાવ' જેવા વાસ્તવિક પડકારો નડી રહ્યા છે. જ્યાં સુધી શિક્ષકને માત્ર શિક્ષણ કાર્ય માટે મુક્ત કરવામાં નહીં આવે, ત્યાં સુધી NEP ના ઉમદા હેતુઓ સિદ્ધ કરવા મુશ્કેલ છે.

અંતમાં, એટલું ચોક્કસ કહી શકાય કે જો સરકાર યોગ્ય ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પૂરું પાડે અને શિક્ષકોને સતત હેન્ડ-હોલ્ડિંગ સપોર્ટ (Hand-holding Support) આપે, તો ગુજરાતનું પ્રાથમિક શિક્ષણ વિશ્વકક્ષાનું બની શકે છે. શિક્ષકો, વાલીઓ અને સરકારના સહિયારા પ્રયાસોથી જ ૨૧મી સદીના ભારતનું નિર્માણ શક્ય બનશે.

સંદર્ભ સૂચિ (References)

સંશોધન દરમિયાન ઉપયોગમાં લેવાયેલા સંદર્ભો નીચે મુજબ છે:

1. **Ministry of Human Resource Development (MHRD).** (2020). National Education Policy 2020. Government of India.

2. **ગુજરાત સરકાર.** (૨૦૨૦). ગુજરાતમાં નવી શિક્ષણ નીતિના અમલીકરણ માટેનો રોડમેપ. ગાંધીનગર: શિક્ષણ વિભાગ.

3. **Kumar, A., & Sharma, R.** (2021). Teachers' Perception towards NEP 2020: A Study in Indian Context. Journal of Indian Education, 45(2), 112-125.

4. **GCERT.** (2021). FLN Mission Guidelines and Training Modules. Gandhinagar: GCERT.

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 1
January-February: 2026

5. **Yadav, S.** (2022). Impact of Foundational Literacy and Numeracy (FLN) on Student Learning Outcomes. New Delhi: NCERT Publication.

6. **Gupta, S.** (2022). Digital Literacy among Primary Teachers in the Era of NEP 2020. International Journal of Educational Research, 12(4), 45-58.

7. **Patel, J., & Desai, M.** (2023). Challenges in Implementing Activity Based Learning in Gujarat. Gujarat Journal of Psychology and Education, 8(1), 22-30.